

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Prawa Administracji i Ekonomii

Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych

Magdalena Maj

Streszczenie rozprawy doktorskiej

„Ochrona granicy Rzeczypospolitej Polskiej z Republiką Federalną Niemiec po roku 1990. Studium polityczno-prawne”

Rozprawa doktorska stanowi studium analizy aspektów prawnych, politycznych i społecznych, wpływających na bezpieczeństwo granicy RP z RFN, jak i procesów związanych z opisywaną granicą. W pracy przyjęto dwutorową perspektywę, w której granicę uznano zarówno za narzędzie normatywne, jak i zjawisko społeczne. Dodatkowo zauważyć należy, że dwa konteksty jej badania pozwalają na stwierdzenie, iż granica jest strukturą dynamiczną. W pracy tej ochrona granicy rozumiana jest nie tylko przez pryzmat systemowego ujęcia czy reżimu granicznego lub infrastruktury granicznej, ale również jako proces zdeterminowany przez współpracę z państwem sąsiednim, a także dynamiczny model, na który oddziałują czynniki zewnętrzne, jak również percepcja samych granic i zjawisko ich polisemiczności. Rozprawa oparta została na analizie krajowych (polskich i niemieckich) i międzynarodowych regulacji prawnych, dorobku nauk społecznych i politycznych oraz wybranych nurtów studiów nad granicami (border studies). Ramy chronologiczne pracy obejmują okres od 1990 roku do wybuchu i rozwoju pandemii COVID-19 w 2021 roku.

W pracy postawione zostało zadanie badawcze polegające na wykorzystaniu granicy jako narzędzia analitycznego do zbadania konstrukcji jej ochrony. Realizację celów poprzedziło postawienie głównego pytania badawczego, które korespondowało z tematem pracy i brzmiało: **Jak kształtuje się spektrum ochrony granicy polsko-niemieckiej?**

Podstawową metodą badawczą wykorzystaną w rozprawie są analityczne studia literatury naukowej z zakresu prawa, nauk społecznych oraz nauk politycznych. W pracy z zastosowaniem metody desk research przeanalizowane zostały przede wszystkim literatura, statystyki i analizy dotyczące granic, a także materiały prasowe. Wykorzystana została także metoda dogmatyczno-prawna poprzez analizę norm prawa polskiego i niemieckiego. Z racji zróżnicowanych zagadnień opisanych w pracy w rozdziale drugim wykorzystana została również metoda historyczna. W pracy przeprowadzone zostało również badanie prawnoporównawcze analogicznych unormowań dotyczących ochrony granic w prawie polskim i niemieckim, w którym zastosowano mieszane metody komparatystyczne.

Praca składa się z pięciu rozdziałów podzielonych na podrozdziały, wstępu, zakończenia i spisu wykorzystanych aktów prawnych, literatury oraz innych źródeł.

W pierwszym rozdziale rozważania koncentrują się na analizie zagadnienia granicy jako przedmiotu badań studiów granicznych (border studies). Celem rozdziału jest omówienie, jak można badać granice, oraz wypracowanie niezbędnego zespołu pojęć dla rozważań w dalszej części pracy.

Rozdział drugi stanowi analizę zawieranych traktatów, umów oraz wydawanych dekretów dotyczących granicy polsko-niemieckiej w latach 1945-1990. Przedstawiona została ona w sposób chronologiczny. Celem tego rozdziału jest wskazanie na to, co i jak zdeterminowało przebieg dzisiejszej granicy między RP i RFN.

Rozdział trzeci poświęcony został ochronie i bezpieczeństwu granic oraz zagrożeniom bezpieczeństwa na pograniczu polsko-niemieckim. W tej części rozprawy doktorskiej opisane zostały trendy w badaniach nad bezpieczeństwem granic. W tej części rozprawy doktorskiej opisane zostały trendy w badaniach nad bezpieczeństwem granic oraz sfera podmiotowa tego obszaru bezpieczeństwa. Opisana została ewolucja sposobów ochrony granic, rozpoczynając od tradycyjnych murów granicznych do inteligentnych granic. Kolejną część rozdziału stanowi systemowe omówienie kompetencji i roli podmiotów kształtujących bezpieczeństwo w obszarach przygranicznych na terytorium RP.

Rozdział czwarty rozprawy dotyczy konstrukcji bezpieczeństwa na pograniczu polsko-niemieckim zbudowanej w oparciu o współpracę międzypaństwową. W rozdziale czwartym zaprezentowany został rys historyczny kształtowania się współpracy służb w zakresie bezpieczeństwa, tj. międzynarodowej współpracy policyjnej. W dalszej części rozdziału

rozważania zostały zawężone do analizy współpracy między służbami granicznymi Polski oraz Niemiec. Wprowadzenie do zagadnienia stanowi rys historyczny współdziałań podejmowanych przez służby sąsiadujących państw. Ważną częścią rozdziału jest oznaczenie, pomiędzy jakimi służbami zachodzi współpraca, i ukazanie strukturalnych oraz organizacyjnych różnic między służbami granicznymi RP oraz RFN, uwzględniając również odmienną strukturę państwową. Istotnym elementem rozdziału w odniesieniu do służb granicznych Niemiec jest uwzględnienie podziału na służby poziomu federalnego oraz poziomu landowego. W rozdziale czwartym opisany został również prawny charakter współpracy służb granicznych, policyjnych i celnych między Polską a Niemcami, z uwzględnieniem kolejno podpisywanych traktatów, umów i porozumień. W rozdziale czwartym opisana została także polsko-niemiecka współpraca w zakresie zwalczania klęsk i katastrof żywiołowych oraz transgraniczna współpraca w zakresie ratownictwa medycznego.

Rozdział piąty poświęcony został sytuacji związanej z kryzysem epidemiologicznym wywołanym przez COVID-19, który rozpoczął się w 2019 roku. Do tego trendu przyczynił się fakt, że granice (a ściślej ich zamknięcie lub przywrócenie kontroli granicznej) stały się jednym z instrumentów walki z pandemią. W rozdziale tym scharakteryzowana została intensywna reborderyzacja wymuszona rozwojem pandemii.. W ostatnim z rozdziałów opisane zostało, w jaki sposób środki te zostały wykorzystane jako element strategii walki z COVID-19. W ostatnim rozdziale przeanalizowany został także kontekstowy proces sekurytyzacji zdrowia i granic, który zachodził w czasie pandemii, oraz zaakcentowany został zwrot ku terytorialności, którego przyczyną była dynamiczna transmisja choroby. W ostatnim rozdziale omówiona została również kwestia podstaw prawnych przywracania kontroli granicznych oraz ograniczeń w przekraczaniu granicy w odniesieniu do granic RP. Przedmiotem rozważań w ostatnim rozdziale jest również kwestia tego, jak chronione w dobie pandemii COVID-19 były granice Niemiec, w tym szczególnie jak kształtowała się sytuacja na odcinku z Polską. Ograniczenia wynikające ze wspomnianych regulacji w istotny sposób wpłynęły na funkcjonowanie społeczności pogranicza polsko-niemieckiego, a sytuacja ta stanowi przedmiot rozważań w kolejnej części rozdziału piątego. Szczególna uwaga w podjętej analizie poświęcona została grupom społecznym, na które wspomniane regulacje i związane z nimi ograniczenia oddziaływały najmocniej. W tej części pracy zwrócono również uwagę na inicjatywy mające na celu przywrócenie swobodnego przepływu osób przez granicę polsko-niemiecką. W ostatniej części rozdziału zaprezentowane zostały skutki, jakie pandemia COVID-19 przyniosła dla pogranicza polsko-niemieckiego w sferze społecznej, w sferze

gospodarczej, oraz konsekwencje, jakie przyniosła ona dla współpracy transgranicznej. Oznaczone zostały negatywne efekty wywołane kryzysem zdrowotnym, wskazano jednocześnie, że może być to okres, z którego wyciągnięte wnioski mogą przyczynić się do korzystnych efektów m.in. w postaci kreowania na pograniczu polsko-niemieckim odporności (*resilience*) regionu.

W podsumowaniu pracy wskazane zostały wnioski i rekomendacje oraz potencjalne kierunki rozwoju kwestii bezpieczeństwa granicznego.

Wrocław, 31.10.2023

Marysklene Maj